

Asia: VN/1972/2020

Lausuntopyyntö luonnoksesta valtioneuvoston koulutuspoliittiseksi selonteoksi

Lausunnonantajan lausunto

Yleiset selontekoa koskevat kommentit

Suomi on maailman vakain, vapain, turvallisin ja onnellisin maa. Sivistys luo perustan hyvinvoinnille, demokratialle ja aktiiviselle kansalaisuudelle.

Koulutus ja tutkimus uudistaa ja vahvistaa yhteiskuntaa, luo taloudellista hyvinvointia ja kasvua. Selonteossa valtioneuvosto antaa linjaukset koulutuksen ja tutkimuksen kehittämiseksi. Sillä luodaan merkityksellisen elämän edellytykset kaikille. Prosessi on johdettu osallistavasti (mm. seminaareja, työpajatyöskentelyä, verkkoavoriihi, tutkijatapaaminen, organisaatioiden kuulemisia) hakien ratkaisuja toimintaympäristön muutoksiin vastaamiseksi. Rinnalla on tutkimuksen, kehittämisen ja innovaatioiden tiekarttaprosessi ja sen toimeenpano käynnissä, oppivelvollisuuden jatkaminen 18 ikävuoteen, parlamentaarinen jatkuvan oppimisen uudistus (linjaus ja tiekartta 2020) sekä valtioneuvoston selonteko kotoutumisen edistämisen uudistamistarpeista (annetaan eduskunnalle helmikuussa 2021).

Selonteon rakenne on selkeä: selonteon tavoitetilan ja sen saavutettavaksi tarvittavien toimenpiteiden perustana on koulutuksen ja tutkimuksen tilannekuva ja toimintaympäristön muutokset. Merkittäviä rakenteellisia toimintaympäristöä muuttavia prosesseja on ainakin sote-uudistus, lapsiperhepalveluiden uudistaminen ja työllisyyden hoidon kunta-valtiosuhteen uudelleen arviointi. Keskeistä on tarkoituksenmukaisten hallinnollisten ratkaisujen löytäminen niin alueellisesti kuin toimialoittainkin. Tärkeää on yhteistyön tiivistäminen ja toimintojen yhteensovittaminen palveluiden parantamiseksi ja vaikuttavuuden varmistamiseksi. Varhaiskasvatusta, koulutusta, tiedelaitosta ja tutkimusta koskeva lainsäädäntö on jossain määrin hajanainen, samoin hallinto- ja ylläpitomuodot, rakenteet. Kansalaisten tasa-arvon kannalta on olennaisen tärkeää laadukkaiden palvelujen saatavuuden varmistaminen kaikkialla Suomessa.

Opetus- ja kulttuuriministeriön keskeiset ohjausvälineet ovat lainsäädäntö, rahoitus ja informaatio-ohjaus. Vuorovaikutuksellista, systemaattista dialogia alueiden ja verkostojen kanssa kannattaa entisestään lisätä, sillä parhaimmillaan strategiaprosessi on jatkuva dialogiprosessi.

Nivelvaiheisiin ja siirtymiin kiinnitettävä erityistä huomiota (ei vain perusaste -> toinen aste -> korkea aste, vaan myös muu oppiminen). Koulutusjärjestelmä on melko pirstaleinen, miten jokaiselle saadaan taattua selkeä, sopiva, joustava ja mukana elävä koulutuspolku läpi elämän?

Hyviä, selonteon mukaisia asioita tehdään jo (esim. hankkeet, eri koulutuksenjärjestäjät). Miten varmistetaan, että hyvistä käytänteistä ollaan tietoisia ja niitä hyödynnetään?

Tärkeää on digitalisaation, sähköisten alustojen hyödyntäminen hyvien käytäntöjen, esimerkiksi konkreettisten ohjaustoimenpiteiden hyödyntämisessä alueellisesti, ylläalueellisesti ja valtakunnallisesti.

Kommentit lukuun 2. Visio/tavoitetila – koulutus ja tutkimus kohti 2040-lukua

Visio/tavoitetila on erittäin kunnianhimoinen. Prosessi on ollut tasa-arvoisesti osallistava ja niinpä visio on yhteinen. “Monimuotoinen ja ajassa elävä sivistys luo pohjan tasa-arvolle, hyvinvoinnille, ihmisten kehittymiselle ja hyvälle elämälle sekä yhteiskunnan uudistumiselle ja kyvyille ennakoita ja kohdata äkillisiä muutoksia.” Sivistys luo pohjan hyvälle elämälle, lasten ja perheiden sosiaaliselle kestävyydelle ja sosiaalinen kestävyys on mahdollisuus kaikille. Tärkeää on, että kaikilla on oikeus oppia ja kasvaa sekä saada tarvitsemansa tuki ja ohjaus. Laadukkaan koulutuksen järjestäminen ja hyvät oppimistulokset varmistetaan koko maassa - huomioiden myös digitaalinen koulutustarjonta. Sivistys näkyy kansainvälisyytenä, moninaisuuden ymmärtämisenä ja kokonaisvaltaisena hyvinvointina.

Koulutus- ja tutkimusorganisaatioiden tiivis yhteistyö työelämän kanssa on keskiössä; systemaattisessa verkostoyhteistyössä luodaan uusia toimintatapoja, uudistetaan osaamista ja elinkeinorakennetta alueellisesti ja valtakunnallisesti. Ylläalueellista dialogia ja kehittämisverkostoja tarvitaan ja hyödynnetään.

Nykyiset hallinto-, rahoitus- ja lainsäädäntöratkaisut eivät huomioi kuntien eriytyviä olosuhteita, joten kuntien yhteistyön tiivistäminen tulisi huomioida mahdollisuutena tasa-arvoisten ja laadukkaiden palveluiden järjestämisessä. Toisen asteen koulutus luo perustan aktiiviselle kansalaisuudelle ja täysivaltaiselle yhteiskunnan jäsenyydelle. Toisen asteen koulutuksen tulee joustavasti muuntua ja palvella yhteiskuntaa myös muutostilanteissa.

Koulutusasteiden väliseen yhteistyöhön tulee vahvasti panostaa. Hallinnollisten rakenteiden tulee tukea sivistyksellisten oikeuksien tasa-arvoista toteutumista koko Suomessa. Koulutukseen tulee investoida; keskeistä koulutuksen tavoitteiden saavuttamisen kannalta on rahoituksen ennakoitavuus ja pitkäjänteisyys. Koulutuksella, tutkimuksella ja innovaatiotoiminnalla on merkittävä rooli yhteiskunnan uudistumisessa, joten rahoituksen on oltava pitkäjänteistä ja kasvua mahdollistavaa.

Kommentit lukuun 3.1 Varhaiskasvatus sekä esi- ja perusopetus

Varhaiskasvatukseen osallistuminen vaikuttaa lapsen perustaitojen oppimiseen ja sitä kautta myös myöhäisempään koulumenestykseen. KARVIN arvioinnit ja PISA-tutkimuksen tulokset (lukutaito, matematiikka ja luonnontieteet) osoittavat myös, että suomalaisten perusopetusikäisten oppilaiden oppimistulokset ovat laskeneet ja asenteet oppimista kohtaan heikentyneet. Huomioitava on maahanmuuttajataustaisten oppilaiden heikompi koulumenestys ja lisäohjausresurssin tarve sekä eriarvoistumisen ongelmat, kiusaaminen ja syrjäytymisriski. Tärkeää on vahvistaa lasten kokonaisvaltaisen oppimispolun syntyminen ja laadukas varhaiskasvatus.

Varhaiskasvatuksen osallistumattomuuden syistä nousevat keskeisimmiksi kotihoidon tuki ja sen kuntalisäkäytännöt, varhaiskasvatuksen asiakasmaksut ja toiminnan laatuun liittyvät tekijät.

Kommentit lukuun 3.2 Toinen aste

Toisen asteen yhteistyötä korkea-asteen kanssa tulee tiivistää. Ylipäätään kaikkien koulutusasteiden yhteistyö (esimerkiksi toimialoittain tai klustereittain) koulutuksessa tukee niin oppijan kuin työelämänkin tarpeita. Alueilla on rakennettava toimivia ja myös toimialat ylittäviä koulutuskokonaisuuksia kaikkien koulutusasteiden yhteistyönä.

Korkeakouluyhteistyön lisääminen huomioitava myös (tai jopa erityisesti) ammatillisessa koulutuksessa.

Luvussa puhutaan oikeastaan vain nuorista, vaikka valtaosa ammatillisen koulutuksen opiskelijoista on yli 20-vuotiaita (iso osa myös yli 30-vuotiaita). Jatkuva oppiminen on kaikille, kaiken ikäisille työelämässä oleville.

Olisiko vieraskieliselle ammatilliselle opetukselle suurempi tarve?

Kokonaisvaltaisella toisen asteen koulutuksen toimintatapojen ja rakenteiden uudistamisella vahvistetaan koulutuksellista tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta. Jokaisesta ikäluokasta noin 15 prosenttia tulee työmarkkinoille vailla toisen asteen tutkintoa, joten päätös oppivelvollisuuden laajentamisesta on tarpeellinen, lisää toisen asteen tutkintojen suorittamista ja vähentää keskeyttämistä. Yleissivistävien opintojen vahvistamista tarvitaan. Kohtaannon parantaminen on mahdollista systemaattisella työelämäkumppanuudella ja koulutusta uudistamalla. Nuorten joustava kiinnittyminen työelämään edellyttää syvempää työelämäyhteistyötä, esimerkiksi työelämävalmiuksien, yritteliäisyyden ja nuoriyrittäjyyden sekä yrittäjyyden edistämistä. Toisen asteen kansainvälistymistä on vahvistettava. Kannatettavaa on yhteistyössä korkeakoulujen,

perusopetuksen ja keskeisten sidosryhmien kanssa koulutuksen digitaalisen palveluekosysteemin rakentaminen (parannetaan koulutuksen saavutettavuutta).

Kommentit lukuun 3.3 Korkeakoulut

Yliopistokoulutuksen alueellinen saavutettavuus on turvattava myös alueilla, joilla ei ole omaa yliopistoa. Digitalisoituminen tukee tavoitetta, mutta se on toteutettava niin, että alueilla on mahdollista opiskella myös tutkintoon asti.

Kansainvälisten opiskelijoiden pitäminen alueella on haastavaa. Tarvitaan vahvoja työllistämisen tukitoimia (osaajille & työnantajille), harjoitteluita ja vahvaa oppilaitoksen ja työelämän yhteistyötä.

Suomi tarvitsee entistä enemmän osaajia, korkealaatuista korkeakoulutusta, tutkimus ja innovaatiotoimintaa. Tavoitteena vuoteen 2030 mennessä vähintään 50% nuorista aikuisista suorittaa korkeakoulututkinnon on varsin kohtuullinen tavoite. Huomioitava on, että ammatillisesta koulutuksesta haetaan ja päästään yliopistoihin melko vähän, koska yliopistot painottavat valintaperusteissaan lukio-opintojen tuottamaa osaamista. Kielellisten ja matemaattisten valmiuksien vahvistaminen on erittäin suuressa määrin tasa-arvoistavaa.

Suomessa korkeakoulutuksen lisääminen on osaamistason ja kansainvälisen kilpailukyvyn kannalta tärkeää.

Olennessa määrin on panostettava kansainvälisten osaajien integroitumiseen yhteiskunnassamme. Suomen viennin edistämiseksi hyödynnettävä kansainvälisten osaajien potentiaalia. Erittäin korkea tavoite: kansainvälisistä opiskelijoista 75 % työllistyy suomalaisille työmarkkinoille. Vuoteen 2040 mennessä erittäin tärkeää Suomessa avoimen oppimisen ekosysteemin toteutuminen, joka hyödyttää oppijoita, tutkimus- ja innovaatiotoimintaa ja työelämää.

Kommentit lukuun 3.4 Tiede ja tutkittu tieto

Suomessa TKI-intensiteetin nosto on todella käynnistynyt. Pitkjänteinen rahoitus TKI-toiminnalle on ensiarvoisen tärkeää. Julkisella rahoituksella on tuettava julkista tutkimusta ja luotava kannusteet yksityissektorin investoinneille. Suomalainen kilpailukyky rakentuu osaamiselle, tutkimukselle ja innovaatioille. Systemaattisella tiedekasvatuksella luodaan edellytyksiä sivistystason nostamiselle ja osaamisperustaiselle kasvulle. Systemaattinen, verkostomainen yhteistyö on keskiössä kansallisesti ja kansainvälisesti.

Luova tieteellinen, taiteellinen ja kulttuurinen toiminta on myös entistä tehokkaammin ja ennakkoluulottomammin hyödynnettävä; luovat alat muiden alojen apuna ja rikastajina. Innostunut, systemaattinen, monialainen verkostoyhteistyö on vaikuttavaa digitalisaation myötä.

Tieteelliselle ajattelulle ja toiminnalle pohjautuva toimintamalli on aktiivisesti tuotavissa koko koulutuspolkuun varhaiskasvatuksesta alkaen. Esimerkkinä voi mainita ilmiöpohjaisen oppimisen, jossa laajoja teemakokonaisuuksia hahmotetaan oppiainerajojen yli.

Kommentit lukuun 3.5 Vapaa sivistystyö

Vapaassa sivistystyössä korostuu omaehtoinen oppiminen, yhteisöllisyys ja osallisuus. Elinikäisen oppimisen alustana vapaa sivistystyö on tarjolla kaikille kansalaisille. Vapaa sivistystyö edustaa tasa-arvoista koulutusta, johon on matala kynnyksellä osallistua. Osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen vahvistaminen on tärkeää. Opintosuoritukset voidaan rekisteröidä KOSKI-tietovarantoon. Vapaan sivistystyön rooli on vahva koko kansakunnan eheyden ja osaamistason vaalijana.

Kommentit lukuun 3.6 Jatkuva oppiminen – työuran aikainen oppiminen

Oppiminen ja osaaminen siirtyvät yhä enemmän myös työpaikoille. Tarvitaan uudenlaista osaamisen tunnistamista, tunnustamista ja joustavia koulutuspolkuja (myös työn ohessa)

Osaamis pohjaisuus on ainakin osin korvaamassa tutkintopohjaisuutta. Tämä on huomioitava niin ennakoinnissa, koulutuksen järjestämisessä, sen saatavuuden varmistamisessa kuin rahoituksessakin.

Oman osaamisen uudistamismahdollisuus ennakoivasti niin, että työllistyminen uusiin tehtäviin on mahdollista ilman työttömäksi putoamista. Tämä edellyttää ennakoivaa ohjausta myös jo työelämän aikana eli ohjauksen käytön mahdollisuus myös työelämässä oleville.

Ennakointitiedon vahva hyödyntäminen on tärkeää. Osaamistarpeet: vastataan yhdistelemällä toisen asteen ja korkea-asteen sisältöjä. Tarvitaan ratkaisuja, henkilökohtaisiin osaamistarpeisiin soveltuvaa osaamista.

Kommentit lukuun 3.7 Opetus-, ohjaus- ja muu henkilöstö

Ennakoinnin tietopohjan vahvistaminen ei yksin riitä. Opettajankoulutuksessa ennakointivalmiuksia ja tulevaisuustietoisuutta on systemaattisesti vahvistettava. Tämä koskee etenkin ns. ylisukupolvista ennakointia.

Ohjausosaaminen on kaiken perusta; opettajien ja muun henkilöstön saatavuus ja osaaminen on turvattava. Henkilöstöpulaa on erityisesti kelpoisten varhaiskasvatuksen opettajien ja erityisopettajien osalta. Varhaiskasvatuksen maistereiden kohtuullinen palkkataso on turvattava. Opettajankoulutusfoorumin ja sidosryhmien vuorovaikutuksellinen yhteistyö on tärkeää ja samoin varhaiskasvatuksen koulutusten kehittämisfoorumin ja sidosryhmien yhteistyö. Oppilaitoksista ja päivähoidosta tulee yhä vahvemmin kehittää oppivia ja kehitettäviä yhteisöjä.

Kommentit lukuun 3.8 Taide- ja kulttuurikasvatus ja -opetus ja taiteen perusopetus

Esteettinen hahmotus ja luova ilmaisu ovat todella keskeinen osa ihmisyyttä. Kunnassa voidaan tehdä kulttuurikasvatussuunnitelma osana opetus- ja varhaiskasvatussuunnitelmia. Tämän tulisi olla velvoittavampi. Kullakin lapsella, nuorella ja aikuisella tulisi olla vähintään yksi harrastus. Erittäin kannatettavaa on nostaa lastenkulttuurin yleis- ja hankeavustuksia.

Kommentit lukuun 3.9 Opintotuki

Riittävä opintotuki kaikille mahdollistaa nopeamman tutkinnon suorittamisen ja valmistumisen sekä osaavan työvoiman saannin työmarkkinoille. Opintolainahyvitys ripeään opiskeluun toimii hyvänä kannustimena.

Kommentit lukuun 3.10 Ruotsinkielisen koulutuksen tilanne, tavoitteet ja toimenpiteet

Oikeus omaan äidinkieleen ja sen käyttöön liittyy perusturvallisuuteen sekä ymmärretyksi ja kuulluksi tulemiseen. Ruotsinkielisiä asiantuntijoita tulee olla riittävästi saatavilla yhteiskunnan keskeisimmissä tehtävissä. Ruotsinkielisten oppimateriaalien kehittäminen edellyttää riittäviä resursseja. Ruotsinkielisen koulutuksen kehittäminen yhtä aikaa suomenkielisen kanssa on vaikuttavaa ja taloudellista. Myös saamenkielisten tilanne on huomioitava.

Kommentit lukuun 3.11 Maahanmuuttajataustaisten oppiminen ja oppimispolut

Tasa-arvo lisääntyy panostettaessa maahanmuuttajataustaisten oppijoiden oppimiseen ja osallisuuteen. Tärkeää on oppivelvollisuuden laajentaminen, opinto-ohjauksen kehittäminen, jatkuva oppiminen, aliedustettuihin ryhmiin kohdistetut toimenpiteet. Yhdenvertaiset ja sujuvat oppimispolut kaikille ovat tärkeitä.

Varhaiskasvatuksessa on haasteena osallistumisasteen nostaminen ja kielenoppimisen tuki. Riittävät perustaidot: lukutaito, kirjoitustaito ja matematiikan perustaidot. Toimenpiteet koulutuksen keskeyttämisen ehkäisemiseksi ovat tarpeen. Pedagogisen ohjauksen resurssit on huomioitava. Kohtuullisia suomalaiseseen yhteiskuntaan integroitumisen toimenpiteitä tarvitaan.

Kommentit lukuun 4. Koulutus- ja tutkimusjärjestelmän tilannekuva ja keskeiset muutostekijät. Pyydämme tarvittaessa kirjaamaan vain tiiviin yleisen lausunnon luvusta ja yksityiskohtaisesti vain tärkeimmät kommentoitavat tai mahdollisesti puuttuvat asiat

Koulutusjärjestelmältä edellytetään kykyä toimia yhä nopeammin muuttuvassa toimintaympäristössä, jossa vaaditaan uusiutuvaa ja aiempaa monimutkaisempaa tai korkeampaa osaamista. Jotta ennakointi olisi toimivaa, ennakointiprosessien sekä kansallisella että alueellisella tasolla tulee olla systemaattisia, ts. niitä tehdään koordinoitusti, jatkuvasti ja kaikilla aikajäniteillä. Ennakoinnin resursointi ja osaamisen kasvattaminen on varmistettava.

Muutostekijöissä huomioitu hyvin ns. ulkoiset megatrendit, mutta myös yksilöstä lähtevät megatrendit kuten hyvinvoinnin tavoittelu ja yksilöllistyminen vaikuttavat koulutuskenttään ja -tarjontaan tulevaisuudessa

Kestävä kehitys on kansalaistaito, jonka osaamista tulee olla vuoteen 2030 mennessä kaikilla koulutusasteilla.

Muutoksen hallitseminen edellyttää luovaa osaamista, teknologian ja digitalisaation hallintaa ja osaamista. Väestönmuutos mullistaa koulutusjärjestelmän. Toisen asteen koulutuksen ja korkea-asteen osalta järjestämisen edellytykset tulevat vaikeutumaan 2030-luvun kuluessa. Osaamiseen liittyvä eriarvoistumisen uhka on suomalaisen yhteiskunnan kannalta erityisen merkittävä. Tasa-arvoinen yhteiskunta perustuu kannustinrakenteisiin, jotka tukevat kansalaisten autonomian ja pystyvyyden tunnetta. Tasa-arvoinen yhteiskunta takaa kokonaisvaltaista hyvinvointia kansalaisille.

On huomioitava globaalien ilmiöiden ja ongelmien keskinäisriippuvuus: ilmastonmuutos, väestökehitys, teknologian ja työn murros ja kansainvälisen tilanteen ennakoimattomuus ja epävarmuus.

Koulutusvienti on keskeinen tapa toteuttaa globaalia vastuuta, maailman rauhaa ja vaikuttaa osaamis- ja koulutussisältöihin eri puolilla maailmaa. Positiivista suuntaa osoittaa se, että koulutusvientiä harjoittavien yritysten liikevaihto vuoden 2019 lopussa oli yhteensä 387 miljoonaa euroa.

Kaikkonen Ritva
Kaakkois-Suomen ELY-keskus